

В. М. Шевчук, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, заслужений юрист України

В. О. Коновалова, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

Інноваційні напрями розвитку криміналістики тісно пов'язані з її завданнями в сучасних умовах цифрового суспільства та інформаційних технологій. Завдання криміналістики визначаються її соціальною функцією – сприяти своїми прийомами, методами і засобами у протидії злочинності. Головним завданням криміналістики є сприяння правоохоронним органам у боротьбі із злочинністю, повне і своєчасне техніко-криміналістичне забезпечення й супровід розслідування та профілактики злочинів, їх судового розгляду. Це завдання може бути реалізовано на основі всебічного використання досягнень сучасної науки і техніки.

Сучасний етап розвитку вітчизняної криміналістики, її перспективи характеризуються активними дослідженнями та застосуваннями інноваційних підходів, засобів та технологій у всіх її складових – загальній теорії криміналістики, криміналістичній техніці, криміналістичній тактиці та криміналістичній методиці.

У сучасних криміналістичних дослідженнях окремі положення методики розслідування отримали свій подальший розвиток, обумовлений завданнями нового кримінального процесуального та кримінального

законодавства. Тому, на наш погляд, особливої актуальності та значимості набувають проблеми виявлення інноваційних підходів у дослідженні криміналістичної методики розслідування злочинів. Крім цього, актуальність та потребу у розробленні означеної проблематики посилює той факт, що вивчення слідчої практики свідчить про очевидний низький рівень використання інновацій при розслідуванні злочинів та у багатьох випадках неефективність застосування окремих інноваційних продуктів, методів та технологій у практиці протидії злочинності. Усе це вимагає постійного теоретичного переосмислення наукових підходів до вивчення та адаптації сучасних досягнень інших галузей знання у криміналістичній методиці розслідування злочинів з метою підвищення її ефективності та подальшого удосконалення.

Сучасний розвиток криміналістичної методики розслідування знаходить своє відображення у створенні так званих «мікрометодиках», які утворюють схеми головних методів розслідування окремих видів злочинів. До них у першу чергу, відноситься методика розслідування вбивств, якій притамана певна специфіка залежно від способу вчинення та приховання вбивства і тим самим розробляються криміналістичні рекомендації щодо оптимальних шляхів розслідування. Проведення окремих монографічних досліджень, пов'язаних з мікрометодиками, показало їх наукову новизну і значимість, а також практичну корисність. Розроблення проблем методики розслідування вбивств, вчинених організованими злочинними групами; методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням; низка публікацій, присвячених розслідуванню вбивств без трупа, розслідування вбивств з розчленуванням трупа та ін. показало наукову новизну і практичну корисність досліджень.¹

Інновації у криміналістичній методиці розслідування злочинів охоплюють її різні сторони і визначаються змінами в політичній, економічній

¹ Коновалова В.О., Мишков Я.С. Інновації в методиці розслідування злочинів. Право та інновації. 2016. № 2. С. 34-40.

та інших сферах держави. Основні інновації полягають у зміні традиційних поглядів на структуру методики розслідування і акцентуванні уваги на виділенні і формулюванні в ній нових напрямів розкриття і розслідування злочинів певного виду. Іншим напрямом інновацій є адаптування нових мікрометодик до вже існуючих методик розслідування окремих видів злочинів, що дозволяє використовувати апробовані практикою рекомендації шляхом їх інтерпретації у створенні окремих методик розслідування. Важливим у розвитку криміналістичної методики є впровадження сучасних криміналістичних знань у слідчу та експертну практику.

Інноваційні напрямки наукових досліджень у криміналістичній методиці тісно пов'язані зі зміною кримінального та кримінального процесуального законодавства, оскільки такі зміни вимагають удосконалення наявних методик розслідування злочинів та розроблення нових (В.А. Журавель, 2013; В.О. Коновалова, 2016; В.В. Тищенко, 2007; Б.В. Шур, 2010 та ін.). Інновації у цій галузі криміналістики спрямовані на проведення досліджень методик розслідування нових видів злочинів, тактичних операцій, алгоритмів слідчих (розшукових), перевірки типових слідчих версій, розроблення криміналістичної характеристики злочинів та ін.¹ Широке поширення інформаційних комп'ютерних технологій сприяє подальшій розробці алгоритмізації самого процесу розслідування злочину.

Отже, сучасні реалії України вимагають від криміналістики удосконалення, розроблення та впровадження у правозасосовчу практику методик розслідування окремих злочинів, які є найбільш актуальними в умовах сьогодення, зокрема, злочинів, скоєних в умовах надзвичайних ситуацій; злочинів проти основ національної безпеки України та військових злочинів; організованої злочинної діяльності; торгівлі людьми; наркозлочинності; кіберзлочинності; нелегального обігу зброї та вибухонебезпечних матеріалів; транснаціональної злочинної діяльності. Крім

¹ Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.

цього, сучасні потреби правозастосовної практики зумовлюють необхідність розроблення та реалізацію методик здійснення професійного захисту від кримінального переслідування та методик підтримання державного обвинувачення за різними видами злочинів.

Для удосконалення слідчої діяльності особливого значення набуває автоматизація процесу розслідування таких злочинів, передусім, це пов'язано із розробленням та використанням інформаційно-пошукових систем. Нині існує нагальна потреба у створенні автоматизованих робочих місць слідчого та централізованих інформаційно-пошукових систем з реєстрами Податкової адміністрації, Пенсійного фонду, ДАІ, Реєстраційної палати, арештованого рухомого і нерухомого майна, телефонною базою певних регіонів, ідентифікаційними номерами та кодами ЄДРПОУ та ін.¹ Серед них вагоме місце займає «Автоматизоване робоче місце слідчого».

Потреби в оптимізації процесу розслідування стимулювали науковців і практиків звернутися до проблеми формалізації зазначеного різновиду кримінально-процесуальної діяльності. На теперішній час існує об'єктивна можливість реалізації ідей алгоритмізації і програмування засобами комп'ютерної техніки, що зумовлює потребу в активізації спільних досліджень криміналістів і математиків-програмістів щодо формалізації розслідування, результатом яких міг бути розроблений електронний довідково-консультаційний посібник для слідчих. Зокрема йдеться про можливість розроблення та запровадження спеціальних комп'ютерних програм, які дозволили би здійснювати математичні розрахунки ймовірних місць резиденції злочинців і можливих місць учинення ними нових злочинів. Звернення до цих джерел стало б тим необхідним засобом оперативного

¹ Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Авдєєва Г. К. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. Х.: Право, 2011. Вип. 21. С. 42.

одержання управлінської інформації, яка реально сприятиме підвищенню рівня ефективності здійснення кримінального провадження.¹

Інновації у методиці розслідування злочинів пов'язані з феноменом її розвитку в умовах застосування нового кримінального процесуального законодавства. Введення в обіг нових категорій, які сприяють її розвитку, передбачає накопичення наукових уявлень про найбільш оптимальні шляхи розслідування злочинів. Слід зазначити, що наповнення методики розслідування науковим потенціалом відбувається не тільки за рахунок такої категорії, як «криміналістична характеристика злочину»², але і за рахунок запровадження нової, розробленої категорії «тактична операція»³, яка в синтезі з іншими положеннями методики розслідування наповнює останню новим науковим і практичним змістом. Дослідження категорії «тактична операція», її використання стосовно ситуацій розслідування створюють основу для практичних рекомендацій, що мають ситуаційний характер.⁴

Одним із інноваційних напрямів дослідження криміналістичних методик, які можуть суттєво підвищити ефективність розслідуванн злочинів, виступає розроблення та застосування тактичних операцій з використанням комп'ютерних технологій. З метою подальшого вдосконалення розроблених інформаційних систем і створення належних умов для їх успішної реалізації пропонується доповнити програмно-інформаційну систему «АРМ слідчого «Інсайт» окремим модулем «Тактичні операції», передбачивши його у блоці «Криміналістичні методики». Створення такого модулю сприятиме вдосконаленню інформаційно-технологічного програмного комплексу «АРМ слідчого «Інсайт», розширить межі реалізації

¹ Журавель В.А. Формалізація як інноваційний засіб оптимізації досудового розслідування // Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці : матеріали міжнар. «круглого столу» (м. Харків, 12 груд. 2019 р. Харків : Право, 2019. С. 59-62.

² Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.; Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. Пособие. Харьков: Харьк. юрид. ин-т, 1985. 92 с.

³ Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с.

⁴ Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с.

в практичній діяльності слідчого сучасних інноваційних проектів, послужить належним підґрунтям у прийнятті рішень відповідно до ситуацій розслідування окремих видів злочинів, зменшить імовірність допущення ним помилок, збільшить ефективність його праці.

Формування окремих криміналістичних методик повинно бути розраховано на конкретного адресата – слідчого, детектива. У сучасній криміналістиці мають місце також й пропозиції щодо необхідності розроблення окремих криміналістичних методик для прокурора або для суду. Тому від описового підходу щодо окремих криміналістичних методик необхідно переходити до певної стандартизації та уніфікації. У цьому сенсі досить важливими є пропозиції щодо розроблення Реєстру окремих криміналістичних методик, пропонування порядку його формування та функціонування.¹

Таким чином, розроблення цієї проблематики є досить актуальною та значимою, як у теоретичному, так і у практичному сенсі. Криміналістика є інноваційною наукою, що знаходиться у постійному розвитку і пов'язана із створенням та впровадженням у практику інноваційних засобів, методів та технологій. Вчасне реагування на політико-економічні зміни, що відбуваються у світі, сприяє швидкій реакції криміналістики на всі «новели», що застосовуються злочинцями при вчиненні злочинів. Тому розробка дієвих практичних рекомендацій досудового розслідування, як правило, викликана появою нових злочинів, які виникли внаслідок економічних та соціальних перетворень й змін у законодавстві. Відповіддю криміналістичної науки на появу нових видів злочинних проявів мають стати нові ґрунтовні дослідження, що сприятимуть розробленню та впровадженню у практику ефективних методик розслідування. Подальше дослідження зазначених проблем сприятиме вирішенню спірних позицій науковців щодо інноваційних

¹ Шепітько В. Ю. Інновації в криміналістиці як віддзеркалення розвитку науки // Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці : матеріали міжнар. «круглого столу». Харків : Право, 2019. С. 150

напрямів удосконалення криміналістичної методики, розробленню теоретичних засад інновацій у криміналістиці, сприятиме збагаченню загальної теорії криміналістики та забезпечить підвищення ефективності кримінального провадження.

УДК 343.97(477)-048.66

A43

*Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет
вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
(постанова №10/1 від 26 грудня 2019 р.)*

Редакційна колегія:

В. С. Батиргарєєва (співголова редколегії),

В. І. Борисов (співголова редколегії),

Д. П. Євтеєва (заступник співголови редколегії),

В. Я. Тацій, Л. М. Демидова, А. Ф. Степанюк, В. В. Голіна,

Б. М. Головкін, О. Г. Шило, В. Ю. Шепітько, С. С. Шрамко

Відповідальна за випуск: *В. С. Богданова*

Відповідальність за достовірність даних несуть автори публікацій.

Точка зору редколегії може не збігатися з позицією авторів

A43 **Актуальні** проблеми протидії злочинності : матеріали наук.
конф. за результатами роботи фахівців НДІ вивч. проблем злочинності
ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України за фундаментал. темами у 2019 р.
(м. Харків, 23 груд. 2019 р.) / редкол.: В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов,
Д. П. Євтеєва та ін. – Харків : Право, 2019. – 430 с.

ISBN 978-966-937-893-4

ISBN 978-966-937-893-4

© Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
2019

© Оформлення. Видавництво «Право», 2019